

PRATİK KIZ SANAT OKULU PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ *

Doç. Dr. Hıfzı DOĞAN

Pratik kız sanat okulu giyim A kursu program geliştirme çalışmaları, çeşitli kuruluşların işbirliği ile yürütülmüştür. Çalışma Mayıs 1973 de başlamış olup, ilk sonuçlar Şubat 1974 de alınmıştır. Bu yazı, program geliştirme çalışmasının ilk neticeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ancak programın geliştirilmesi için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir. Program geliştirme çalışmaları hem kuramı ve hem de uygulamayı kapsayacak şekilde yürütülmüştür. İlk uygulama Ankara ili içinde yedi okulda yapılmıştır. Uygulamadan elde edilen sonuçların başarılı görülmesi üzerine, geliştirilen programın daha çok okulu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır. Mart 1974 de başlayan bahar döneminde çeşitli illerdeki yirmi okul bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. 1974-1975 öğretim yılında mevcutlara ilave olarak yüz okulun geliştirilen yeni programı uygulaması planlanmıştır. Bu amaçla uygulamaya katılacak okulların öğretmenleri 1974 yaz aylarında seminerlere alınmışlardır.

Yeniden geliştirilen giyim A kursu programına katılan öğrenciler, daha önce bir yıl içinde A ve B kurslarında kazanılan becerilerin hemen hemen tamamını bir sömestirde öğrenme imkanını elde etmişlerdir. Bu bakımdan yapılan çalışma bir kurs ile sınırlı olmakla beraber, ulaşılan sonuç, diğer kursların yeniden düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu bakımdan program geliştirme birimlerine büyük bir yük yüklemiştir. Bir taraftan giyim A kursu uygulamaları hızla okullara yayılırken, diğer taraftan B,C,D kurslarının da en kısa zamanda yeniden ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlar program geliştirme çalışmalarının sürekli olarak yapılması gereğini zorun-

*Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Öğretim Üyesi

lu hale getirmiştir. Bu çalışmanın sonunda dört ayrı döküman yayınlanmıştır¹.

Program geliştirme çalışmasının yapıldığı pratik kız sanat okulları, M.E.B. Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı eğitim kurumundan birisidir. İlk pratik kız sanat okulları 1930 yıllarında kurulmaya başlanmıştır. Bu okulların genel amaçları sadece basit el becerilerini geliştirmek değildir; bu kurumlar Cumhuriyetin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda kadına getirdiği hakların geniş halk kitlelerine yaygınlaştırılmasını gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. Pratik kız sanat okulları, Kız Teknik Öğretimin en tutarlı eğitim kurumlarından birisidir. Takriben son on yıl içinde pratik kız sanat okullarına devam eden öğrenci sayısında büyük bir artış olmuştur. 1973-1974 öğretim yılında mevcut 413 pratik kız sanat okuluna 75443 öğrenci devam etmekte idi. Tablo 1 de pratik kız sanat okulları ve öğrenci sayıları görülmektedir.

TABLO 1.
Pratik Kız Sanat Okulları ve Öğrenci Sayısı

Yıl	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1964-1965	214	44359
1965-1966	227	48927
1970-1971	357	72863
1973-1974	413	75443

TABLO 2.
Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Yaş Durumu

	Öğrencilerin Yaşları										Toplam
	13	14	15	16	17	18	19	20	daha yukarı		
Dikmen	1	-	7	6	5	1	-	-	1	-	20
	2	3	2	6	3	1	3	-	-	1	19
Kalaba		-	2	3	5	1	1	2	1	2	17
Polatlı	1	2	3	9	4	2	-	-	-	-	20
	2	2	8	4	3	2	1	-	-	-	20
	3	2	2	5	-	5	3	2	-	1	20
Sincan		-	-	13	2	-	1	-	-	4	20
Zübeyde Hanım		-	-	4	1	3	5	-	-	10	23

Kaynak: *Mesleki ve Teknik Öğretim K Okullarının Son on Yıllık Okul, Yeni Yazılanlar, Öğrenci, Mezun ve Öğretmen Sayıları* M.E.B. Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları, No. 104 1974.

¹ Hifzi Doğan *Pratik Kız Sanat Okulu Giyim Programını Geliştirme* M.E.B. Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Yayınları No. 74-18, 1974.

Pratik Kız Sanat Okulu Giyim A Kursu Öğretmen Kılavuzu M.E.B. Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları No. 108, 1974.

Pratik Kız Sanat Okulu Giyim A Kursu Öğretim Yaprakları M.E.B. Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları No. 103, 1974.

Pratik Kız Sanat Okulu Giyim A Kursu Test ve Ölçme Formları, Teksir.

Pratik kız sanat okullarına okuma-yazma bilen bireylerden üniversite öğrenimini yapmış olanlara kadar herkes girebilir. Hatta bu kurumların içinde okuma-yazma bilmeyen bireylere önce okuma-yazma öğretilmekte ve daha sonra istediği kursa katılması temin edilmektedir. Pratik kız sanat okullarına önüç yaşını tamamlamış her birey girebilir. Tablo 2 de bu çalışmaya katılan okullardaki öğrencilerin yaşları görülmektedir.

Pratik kız sanat okulu programları çeşitli yıllarda gözden geçirilmişlerse de bu gün yaygın olarak kullanılan program iki yıl sürelidir. Bu okullar giyim, el sanatları, resim, çocuk gelişimi ve eğitimi, ev ve aile yönetimi, beslenme ve nakış alanlarında çeşitli yaş gruplarına hizmet götürmektedir.

1968-1969 Öğretim yılında pratik kız sanat okulu programlarının iki yıllık bir bütün olma yerine birbirine dayalı, A,B,C,D gibi çeşitli kurslardan oluşması kararlaştırılmıştır. Tablo 3 de giyim bölümüne ait kurs çeşitleri ve süreleri görülmektedir. İki yıllık bir bütün sistemden birbirine dayalı kurs sistemine geçerken uygulamanın yaygınlaştırılmadan önce denenmesi benimsenmiştir.

Bu amaçla 1968-1969 Öğretim yılında kurs sistemine göre geliştirilen program dört okulda uygulamaya konulmuştur. 1968-1971 yılları arasında uygulamaya katılan okulların sayısı 71 e yükselmiştir. Uygulamaya katılan bütün okullardan yıllık gelişme raporları istenmiş ve çalışmalar bu raporlarda yapılan önerileri dikkate ala-

TABLO 3.

Pratik Kız Sanat Okulu Giyim Bölümü Kursları

Meslek Dalları	Kurslar (haftada saat olarak)			
	A	B	C	D
Giyime giriş	12(a)12		12	12
Çocuk giyimi			12	—
Kadın iç giyimi			12	12
Erkek iç giyimi			12	12
Fantazi giyim			12	12
Manto-tayyör			12	12
Kalıp hazırlama	8	8		
Çocuk giyimi			12	

Kaynak: Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Akşam Kız Sanat Okulları Eğitim ve Öğretim Deneme Programı, 1970.

((a) Bu çalışmada yalnız giyim A kursu ele alınmıştır.

((b) Kurslar 18 hafta devam etmektedir. Öğrenciler ayrıca haftada 4 saat yan alanlara gitmektedir.

rak planlanmıştır. Bu dönemde kurs esasına dayalı pratik kız sanat okulu programları geliştirilmiş ve bir kitap halinde toplanmıştır².

Birbirine dayalı kurslar esasına göre geliştirilmiş programı uygulayan 71 pratik kız sanat okulundan Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne gelen raporlar incelendiğinde uygulanan program hakkında aşağıdaki görüşlere yer verildiği dikkati çekmektedir. Kuşkusuz bu görüşleri genellemek mümkün değildir.

1. Birbirine dayalı kurs sistemi, iki yıllık bütün sisteme nazaran tercih edilmektedir.

2. A ve B kurslarında yapılan işlerin sayısı genel olarak yeterli bulunmakla beraber, bu kurs programlarına alınmış işlerin sayısının azaltılması gerektiğini öneren okulların sayısında küçümsenmeyecek orandadır.

3. Diğer kurumlar (özel veya kamu) tarafından çevrede giyim kursları açıldığında, pratik kız sanat okuluna devam eden öğrenci sayısı azalmaktadır.

4. Öğrenciler yardımcı derslere (çocuk bakımı, ev ve aile yönetimi, resim) gerektiği kadar ilgi duymamaktadır.

5. Ayrı öğretmenler tarafından okutulan yardımcı derslerle, esas ders olan giyim arasında tam bir uyum sağlanmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan programda yapılması planlanan işlerin sayısı ile okullardan gelen istekler karşılaştırıldığı zaman şu sonucu çıkarmak mümkündür: Programda belirtilmiş işlerin sayısını arttırmak için herhangi bir öneri yoktur; ancak çoğunluk meydana getirmese de işlerin azaltılması yönünde görüşler vardır. Ayrıca 1968-1969 öğretim yılından itibaren uygulanan pratik kız sanat okulu giyim A programı hakkında bazı kararların alınması zorunlu hale gelmiştir. Cevaplandırılması gerekli bazı sorular şunlardır. Birbirine bağlı kurslar şeklindeki sistem benimsenmiş midir? Her kursun programına alınmış olan muhteva yeterli midir? Yardımcı derslerle esas ders arasında gerekli uyum sağlanmış mıdır? Bu sistemin yaygınlaştırılması için gerekli ön deneme tamamlanmış mıdır? Pratik kız sanat okulları niçin diğer kurumların açtıkları kurslarla rekabet edememektedir?

² Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Akşam Kız Sanat Okulları Eğitim ve Öğretim Deneme Programı, 1970.

Bu tür soruların listesini uzatmak mümkündür. Ancak mevcut verilerin bir sistem içinde toplanmayışı ve elde mevcut olan bilgilerin de birbiri ile tutarlı olmayışı karar vermeyi güçleştirmektedir. Genel olarak okullardan alınan raporlara göre kurs sisteminin, iki yıllık bütün sisteme nazaran benimsendiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Ancak her kursta yapılacak işlerin sayısı, uygulanacak metot ve değerlendirme şekli üzerinde çok farklı fikirlerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu bakımdan pratik kız sanat okulu giyim programı hakkında karar vermeden önce, Ankara ili içinde seçilecek bazı pratik kız sanat okullarında uygulama programını daha ciddi olarak izlemek ve verilecek kararı bu çalışmanın sonucu alınıncaya kadar ertelemek zorunlu hale gelmişti. Bu çalışmaya işte bu amaçla girilmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın esas amacı, 1968-1969 öğretim yılından itibaren çeşitli okullarda uygulanan giyim A kursu programını geliştirmek ve değerlendirme için temel olan verileri toplamaktır. Çalışma aşağıda belirtilen sorulara cevap aramak için planlanmıştır?

1. Verilen zaman içinde yapılan işlerin sayısı ve kalitesi artırılabilir mi?
2. Giyimi destekleyen derslerin ayrı ayrı öğretmenler tarafından okutulması yerine, bütün derslerin giyim öğretmeni tarafından okutulması öğretimin verimini, etkinliğini artırarak maliyeti düşürebilir mi?
3. Çevre ihtiyaçlarına ve öğrenci ilgilerine göre daha esnek bir program uygulanabilir mi?
4. Mevcut makine ve araçlardan daha verimli olarak yararlanma olanakları mevcut mudur?

Önşartlar ve Sınırlamalar

Bu çalışmayı yürütebilmek için başlangıçta asgari bazı koşulların yerine getirilmesi zorunlu görülmüştür.

1. Bu çalışma, yalnız pratik kız sanat okulu giyim A kursu ile sınırlıdır.
2. Geliştirilen programın uygulanacağı sınıflardaki öğrenciler enaz ilkokul mezunu olmalıdır.

3. Uygulama yapılacak sınıflardaki öğrenci sayısı 20 i geçmemelidir.
4. Her sınıf için saptanmış olan araç ve gereçler temin edilmelidir.

Program Geliştirme Çalışmasında Uygulanan Yöntem

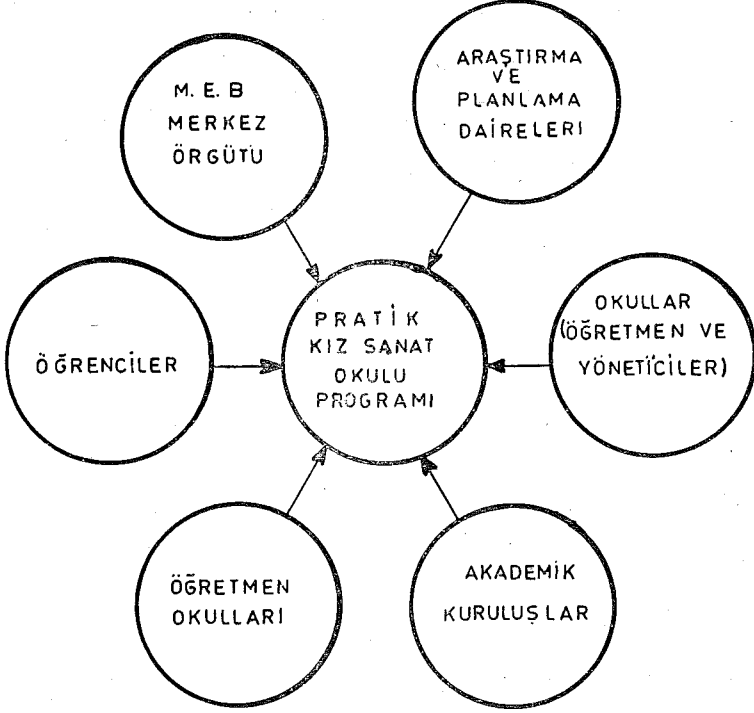
Program geliştirme çalışmaları okul içinden ve okul dışından çeşitli grupların katılmasını gerektiren oldukça karmaşık bir süreçtir. Program geliştirme, öğrencilerin yapacakları faaliyetleri planlamayı esas aldığından, öğretimi yürütecek öğretmenin bu çalışmalara katılması zorunludur. Öğrenmeyi hızlandıracak olan çevrenin oluşturulmasında öğretmenin çok önemli bir görevi vardır. Program geliştirme çalışmaları öğretmenin yetişmesine yardım eden önemli bir araçtır. Ayrıca bu tür çalışmalar öğretmenin değişmelere uyumunu kolaylaştırır ve geliştirilen programın benimsenme şansını artırır.

Program geliştirme çalışmalarının yalnız öğretmenlerle yürütülmesi mümkün değildir. Bu çalışmaların, başarılı olarak sonuçlandırılabilmesi için uzman, maddi olanaklar ve destekleyici personel sağlayan kuruluşlarca desteklenmesi gerekir. Ayrıca çalışmalar için yeterli zaman verilmelidir. Pratik kız sanat okulu giyim programını geliştirirken çalışmaya katılan kurumlar şekil 1 de görülmektedir.

Pratik kız sanat okulu program geliştirme çalışmaları ilgili grupların katılması ile iki ayrı aşamada gerçekleşecek şekilde planlanmıştır. (1) Hazırlık safhası, (2) uygulama safhası. Hazırlık safhası Haziran ve Eylül 1973 de düzenlenen iki ayrı semineri kapsamaktadır. Bu seminerlerde programın amaçları, okutulacak konular (bilgi, beceri ve alışkanlıklar), uygulanacak öğretim metodu ve gerekli araç ve gereçler tespit edilmiş; öğrenciler için öğretim yapıları, öğretmenler için ise öğretmen kılavuzu ve ölçme araçları geliştirilmiştir. Uygulama safhası Ekim 1973 ve Şubat 1974 ayları arasında yedi okulda yürütülmüştür.

Program geliştirme çalışmasına üniversite, öğretmen okulları, Kız Teknik Öğretmen Genel Müdürlüğü ve M.E.B. araştırma ve planlama daireleri, okul öğretmenleri, yöneticiler ve öğrenciler katılmışlardır. Hazırlık safhasındaki çalışmalara öğrencilerin katılması mümkün olmamıştır. Öğrenciler uygulama esnasında ve uygulamanın sonunda görüşlerini bildirmek suretiyle programın daha

gerçekçi olarak geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Araştırma ve planlama üniteleri ise maddi olanaklar ve uzman sağlamak suretiyle çalışmayı desteklemişlerdir.

Şekil 1.

Program Geliştirme Çalışmasına Katılan Çeşitli Kurumlar

Uygulamaya Dikmen pratik kız sanat okulu iki, Polatlı kız enstitüsüne bağlı pratik kız sanat okulu iki, Kalaba pratik kız sanat okulu bir, Sincan kız enstitüsüne bağlı pratik kız sanat okulu bir, Yıldırım Beyazıt kız enstitüsüne bağlı pratik kız sanat okulu iki, Yunus Emre pratik kız sanat okulu bir ve Zübeyde Hanım kız enstitüsüne bağlı pratik kız sanat okulu bir sınıfla katılmışlardır. Polatlı pratik kız sanat okulu haftada 32 saat öğretim yapmak üzere 9 hafta da biten bir program uygulamıştır. Diğer bütün okullar haftada 16 saat öğretim yapan ve 18 hafta süren bir program izlemişlerdir.

Uygulamanın sürdüğü Ekim 1973 ve Şubat 1974 ayları arasında okullarda yapılan öğretim gerek yazar ve gerekse bu çalışmaya katılan ve seminerlerde öğretim üyesi ve uzman olarak görev alan öğret-

men ve uzmanlar tarafından yakından izlenmiştir. Okullara gidildiği zaman mevcut durumu saptamak için bir gözlem formu geliştirilmiştir. Bu formlar yardımı ile toplanan bilgiler değerlendirilmiş ve imkan oranında zamanında tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Uygulama süresince geliştirme çalışmasına katılan öğretmenlerin birbirinin okullarını görmeleri ve karşılıklı eleştirilerde bulunmaları sağlanmıştır. Ayrıca genel sorunları görüşmek ortak toplantılar yapılmıştır.

Uygulama esnasında öğretmenlerin giyim, ev ve aile yönetimi, resim alanlarında hazırlanan işlem, bilgi ve iş alışkanlıkları yapıklarını incelemeleri, karşılaştıkları güçlükleri not etmeleri ve düzeltilmiş öğretim yapıklarından birer örnek geri vermeleri istenilmiştir. Öğrencilere uygulanan testler, soruların daha iyi bir duruma gelmelerini sağlamak için okullardan toplanarak analiz edilmiştir. Aynı şekilde daha önce hazırlanan ünite planlarının uygulamadaki geçerliği inceleme konusu yapılmış ve düzeltilmiş ünite planları öğretmenlerden geri alınmıştır.

Gerek öğrencilere dağıtılan ve gerek öğretmenlerin kullandığı öğretim materyalleri okullardan gelen düzeltmeler dikkate alınarak gözden geçirilmiş ve yeniden basılarak okulların faydalanabileceği bir duruma getirilmiştir.

Program geliştirme çalışmalarına katılan sınıflarda yapılan işlerin kalitesi ile bu faaliyete katılmayan sınıflarda yapılan işlerin kalitesini değerlendirmek için her okulda giyim öğretmenlerinden meydana gelen bir komisyon kurulmuştur. Değerlendirmede kullanılan formlar uzmanlarca geliştirilerek öğretmenlere verilmiştir.

Kursun bitiminde kursa katılan öğretmenlerin ve öğrencilerin kurs hakkındaki görüşleri hazırlanan anket formlarıyla toplanmıştır. Okul müdürlerinin görüşleri ise kendileri ile yapılan mülakat ile saptanmıştır.

Çalışmanın Kurumsal Çerçevesi

Öğrenmenin etkili ve verimli olabilmesi için, öğretmenin sınıf içinde yapacağı yaklaşımın öğrencilerin kazanmaları beklenen öğrenme tür ve düzeyi ile tutarlı olması gerekir. Bu bakımdan program geliştirme çalışmalarının gerçekçi olabilmesi için önce öğrencilerde kazandırılacak becerilerin saptanması gerekir. Bu maksatla mesleklerin analiz edilme zorunluluğu vardır³.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bak: Hıfzı Doğan, "Program Geliştirmede Sistem Yaklaşımı", aynı dergi.

Haziran 1973 de düzenlenen seminerde giyim A kursunu tamamlayan öğrencilerin kazanmış olmaları gerekli becerilerin saptanması ile başlanmıştır. Beceriler tespit edilirken öğrencilerin yaptıkları işler esas alınmıştır. Öğrencilerde geliştirilecek beceriler, seçilen işlerin analizi sonunda ortaya çıkarılmıştır. Program geliştirmenin bu ilk aşamasında giyim A kursunu tamamlayan öğrencilerin 69 ayrı beceriyi (işlem) yapabilmeleri kararlaştırılmıştır. Programa alınması uygun görülen işlemlerden birkaç örnek aşağıdadır:

- Ölçü almak
- Etek kalıbı hazırlamak
- Kumaş hesabı yapmak
- Düğme dikmek
- Kontrol yapmak
- Yuvarlak pervaz hazırlamak
- Ayaklı yaka yapmak
- Basit yırtmaç hazırlamak

Giyim A kursu sonunda öğrencilerin yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi 69 işlemi kabul edilebilir bir kalite ve hızda yapabilir durumda olmaları varılacak temel amaç olarak kabul edilmiştir.

Geliştirilecek beceriye göre uygun öğretim metodunu seçebilmek ve gerekli araç ve gereçleri saptayabilmek için her işlemin basamaklara ayrılması gerekir. Tablo 4 de işlem basamakları, öğretim türü, öğretim metodu, araç ve gereçler arasındaki ilişki görülmektedir. Tablo 4 de birinci sütun 69 işlemde düğme dikme işleminin basamaklarını göstermektedir. İkinci sütun ise her basamak için öğrenme türünü belirtmektedir. Tablodan görüldüğü gibi öğrenme türlerinin bir kısmı el becerisi ve bir kısmı da zihinsel beceri ile ilgilidir. Ayrıca zihinsel beceride hatırlama düzeyinden problem çözme düzeyine kadar basamaklara göre farklılık göstermektedir. Üçüncü sütun öğrenme türüne göre öğretmenin sınıfta uygulayacağı metodu vermektedir. Öğretmen her basamağa uygun metodu uygularsa öğretimin etkinliği ve verimi artar. Tablo 4 deki son sütun her basamak için gerekli olan araç ve materyalleri belirtmektedir.

Öğrenciler için planlanan becerilerin gelişmesini hızlandırmak ve onların karşılaşacakları problemleri çözerken karar verebilme yeteneklerini artırmak için sınıfta çeşitli bilgi konularının okutulması gerekir. Bilgi konularının tespitinde geleneksel olarak alışıldığı gibi akla gelen her konu programa alınmamıştır. Okutulacak her bilgi

TABLO 4.
Düğme Dikme İşleminin Basamakları Her Basamağın
Öğretim Türü ve Öğretim Metodu

Basamaklar	Öğrenme Türü	Öğretim Metodu	Araç ve Materyaller
1. Dikilecek düğmeyi seçin.	Ayrıttırma, problem çözme	Karşılaştırma yaparak gösteri, uygulama, pratik problemlerin çözümü.	Çeşitli düğmeleri giysiler üzerinde gösteren örnek, model ve resimler.
2. Düğme dikilecek yeri saptayın.	Hatırlama	Ezberlemeyi içeren gösteri, karşılaştırma yaparak gösteri.	Örnekler, resim, model levha
3. Tespit edilen yerin altından iğnenizi tutturarak, düğme deliklerinin birinden geçecek şekilde yüzeye çıkın.	Ayrıttırma, El becerisi	Gösteri, uygulama	
4. Çıktığınız yerden çapraz olan karşı deliğe batmadan düğmenin tam ortasına bir toplu iğne yerleştirin.	El becerisi	Gösteri, uygulama	Normal dikiş araç ve gereçleri
5. Normal bir iplikle aynı deliğe yeteri kadar batırınız.	El becerisi	Gösteri, uygulama	
6. Aynı işlemi karşılıklı deliklerde tekrarlayın.	El becerisi	Gösteri, uygulama	
7. Toplu iğneyi çıkarın	El becerisi	Gösteri, uygulama	
8. İğnenin verdiği bolluğu düğmenin ayak uzunluğuna ve kumaş kalınlığına göre birit yapın.	El becerisi, Ayrıttırma	Karşılaştırma yaparak gösteri, uygulama	Çeşitli düğme ayaklarını ve birit şekillerini gösteren örnekler, normal dikiş araç ve gereçleri

konusunun işlerin analizi sonunda tespit edilen becerileri kazandırmaya hizmet etmesi esas alınmıştır. Hangi konunun okutulacağı ve ne oranda ayrıntılı olarak işleneceği kazandırılacak becerilerin niteliği dikkate alınarak saptanmıştır. Çalışmalar sonunda 37 bilgi konusunun programa alınması kararlaştırılmıştır. Bu bilgilerin bir kısmı resim ve bir kısmında ev ve aile yönetimi ile ilgilidir. Seçilen bilgi konularından bazıları şunlardır:

Baskı çeşitleri
 Kol yırtmaçları
 Model ve kumaş seçimi
 Kenar temizleme teknikleri

Bu esaslara göre seçilen bilgi konuları ile daha önce saptanmış olan beceriler, birbiri ile ilişkilerini de dikkate alınarak Tablo 5 de küçük bir örneği verilen program modeli meydana getirilmiştir. Tablo 5 de daha önce ele alınan düğme dikme işlemi dikkate alınarak tablonun ilgili sütunları tamamlanmaktadır. Tablo 5 deki en soldaki sütun amaçları, diğer bir deyimle öğrencilerin kazandıkları becerileri ölçmek için ölçütleri göstermektedir. Öğrenciler kursun sonunda bu sütundaki becerileri yapabilmeli ve kursun etkinliği bu esasa göre kontrol edilmelidir. Tablo 5 de 2 ve 4 no lu sütunlar amaçlara ulaşmak için okutulacak bilgi konularını vermektedir.

Bütün eğitim programlarının bir diğer amacı da öğrencilerde uygun tavır ve alışkanlıkların kazandırılmasıdır. Pratik kız sanat okulu giyim A programı geliştirilirken mesleki yönden önemli olan tavır ve alışkanlıkların kazandırılmasına öncelik verilmiştir. Giyim A kursu için 23 alışkanlık ve tavır tespit edilmiştir, bunlardan bazıları şunlardır:

Dik oturma
 İpliği dişle koparmama
 Yüksek kullanma
 Islak elle ütüyü pirize takmama

Tablo 5 sütun 3 iş alışkanlıkları ve tavırların bilgi ve beceri konuları ile ilişkili olarak programdaki yerini göstermektedir.

Eylül 1973 de düzenlenen ikinci seminerde daha önce seçilmiş olan bilgi, beceri, iş alışkanlıkları ve tavır gibi öğretim elemanlarının en etkin bir biçimde öğretilmesi için uygulanacak yöntem tartışılmış ve değerlendirme araçları hazırlanmıştır. Seçilmiş muhtevanın,

TABLO 5.
Çalışmalarda Geliştirilen Program Modeline Ait Bir Örnek

Amaç (1) (Öğrencilerin kazan- dikları becerilerin kont- rolü için ölçütler) Çeşitli desen, model, renk ve kumaşlar için uygun düğmeleri seçer.	Eğitim süreci (2) (Bilgi, yöntem, beceri)	Alışkanlıklar (3) (Emniyet kuralları, iş alışkanlıkları, tavir)	Resim (4)	Araç gereçler (5)
Düğme dikilecek yeri saptar. Düğmeyi yerine diker	Düğmelerin malzemeleri, yapılışları, ölçüleri, kul- lanıldığı yerler. Kumaş ve model seçmede etken öğeler. Düğme yerini saptama uygulamaları. Düğmeyi yerine dikme uygulamaları, kumaş ka- lınlığına ve ayak uzun- luğuna göre birit yap- maya etken öğeler.	— — — — Yüksük kullanma	Düğme ölçüleri ile ilgili tablolar — — —	Çeşitli düğmeler, değişik düğ- meleri farklı giysiler üzerinde gösteren örnekler, resim ve modeller. Normal giyim araç ve ge- reçleri. Normal giyim araç ve gereçleri.

geliştirilen araçların uygun yerde ve uygun zamanda kullanılmasını sağlamak üzere, okutulacak muhteva üniteler etrafında toplanmıştır. Muhteva, yapılan işler esas alınarak ünitelere ayrılmıştır. Buna göre pratik kız sanat okulu giyim A programı sekiz üniteye ayrılmış ve her üniteye ayrılan zaman ve her ünite için amaç, muhteva, gerekli kaynaklar, uygulanacak metot, değerlendirme araçları belirlenmiştir. Ayrıca üniteler kendi aralarında da verimli bir öğretim sağlamak bakımından sıraya konulmuşlardır.

Öğretim yöntemi, ünitenin bütünü veya günlük ders planları şeklinde ayrı ayrı geliştirilebilir. Her iki halde de öğretim yöntemi, öğretmen ve öğrencilerin, saptanmış olan amaca ulaşmak için yapacakları faaliyetleri gösterir. Yöntem, sınıftaki öğrencilerin çoğunluğunun en yüksek beceri düzeyine ulaşması için muhteva, zaman, araç ve gereçlerin nasıl organize edileceğini gösteren bir araçtır. Öğretim yöntemini geliştirebilmek için amaçları, önşartları, materyal ve araçlar hakkındaki bütün bilgileri ve zamanı dikkate almak gerekir. Bu şekilde yapılan planlamanın esası, öğrenciler için en anlamlı ve zaman, yer ve personel yönünden en verimli bir öğretim ortamı geliştirmektir.

Her ünite için öğretim yöntemi geliştirilirken hem öğretmenin ve hem de öğrencinin sınıfta yapacakları faaliyetler belirlenmiştir. Tablo 6 öğretmen ve öğrenci faaliyetlerini dikkate alarak bir ünite için geliştirilmiş öğretim yönteminden küçük bir örnek görülmektedir.

TABLO 6.

Öğretim Etkinliklerinin Geliştirilmesi

Öğretmenin Faaliyeti	Öğrencinin Faaliyeti
<p>Çeşitli düğmeleri sınıfa gösterir. Kumaş türü, renk, desen ve model gibi öğelerle düğme türleri ve büyüklükleri arasındaki ilişkiyi belirtir.</p> <p>Düğmelerin yapıldıkları materyalleri tanıtır.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bitkisel 2. Hayvansal 3. Cam ve metal 4. Plastik 5. Elde yapılan düğmeler <p>... No lu işlem yaprağını dağıtır, düğme dikmenin bütün basamaklarını gösterir.</p>	<p>Sınıfa getirilen çeşitli düğmeleri inceler.</p> <p>Sınıfta bulunan çeşitli örnekler üzerinde kumaş cinsi, renk, desen, model gibi faktörlerle seçilen düğmeleri çeşitli yönlerden eleştirir.</p> <p>Örnekleri inceler, soru sorar, farklı materyallerden yapılmış düğmeleri tanıyabilir.</p> <p>Düğme dikme uygulaması yapar.</p>

Öğretim yönteminde öğrenci faaliyetlerini belirtme, seçilen yöntemin ve araçların uygun olup olmadığını kontrol eden iyi bir araçtır. Bu yaklaşım yalnız öğretmenin isteğini yansıtmaz, öğrenci ihtiyaçlarını da dikkate alır. Öğretim esnasında öğretmenin ne okutalım, ne oranda ayrıntılı okutalım, öğrenciler ne biliyorlar, ne yapabilirler, ilgileri nedir gibi birçok sorusu vardır. Bütün bu soruların cevapları öğrenciden alınabilir. Öğrenci faaliyetlerini gösteren sütun normal koşullarda öğrencinin nasıl davranması gerektiğini belirtir. Eğer öğretim esnasında öğrenci belirtilen davranışı göstermiyorsa uygulanan yaklaşımda bir hata var demektir ve düzeltilmesi gerekir. Böylece öğretmen uyguladığı yöntemin doğruluğunu her an kontrol edebilir.

Bulgular

Pratik kız sanat okulu giyim A kursu program geliştirme çalışmasının hazırlık safhası tamamlandıktan sonra sekiz okulda uygulamaya geçilmiştir. Geliştirilen programı değerlendirebilmek amacıyla çeşitli bilgilerin toplanmasına gidilmiştir. Öğrencilerin saptanan amaçlara ne oranda yaklaştıkları, geliştirilen testler, uygulama esnasında kullanılan ilerleme formları ve tavır ölçekleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ölçme araçları ünitelerin kapsamı içinde düşünülmüş ve ünitelerle birlikte geliştirilmiştir. Bu kısımda değerlendirme amacıyla toplanan ve daha geniş bir çerçeveyi kapsayan öğeler üzerinde durulmuştur. Programı değerlendirmek için şu unsurlar üzerinde durulmuş ve gerekli bilgiler toplanmıştır. (1) yapılan işlerin sayısı, (2) yapılan işlerin kalitesi, (3) resim ve ev-aile yönetimi konularının giyim öğretmenleri tarafından okutulması olanakları, (4) öğrencilerin devam durumu, (5) öğrencilerin görüşleri, (6) yöneticilerin görüşleri. Aşağıda bu öğeler ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

Yapılan İşlerin Sayısı: Bu çalışmanın temel amaçlarından biri giyim A kursunda yapılan işlerin sayısını çoğaltmaya yönelmiştir. Kalite düşürülmeden yapılan işlerin sayısı arttırılabilirse, pratik sanat okullarının, çevrelerinde diğer kurumlar tarafından açılan giyim kursları ile rekabet edebilecek duruma gelecekleri ve öğrenci kaybetmeyecekleri düşünülmektedir. Yapılan işlerin sayısını çoğaltmak, aynı zamanda, kazanılan becerinin pekiştirilmesi anlamına gelmektedir. Böylece öğrencilerin, pratik kız sanat okulu giyim A programını tercih edecekleri düşünülmüştür. Tablo 7 de program geliştirme çalışmasına katılan sınıflarda yapılan işlerin sayısı ile diğer sınıflarda yapılan işlerin sayısı karşılaştırmaktadır.

Tablodan da izlendiği gibi bütün sınıflarda yapılan işlerin miktarında bir yükselme olmuştur. Her sınıfta en az iki ilave iş yapılmıştır; bazı sınıflarda yapılan işler dörtten yediye çıkararak üç yeni iş yapma olanağı sağlanmıştır. Daha önce önce A ve B kurslarında da toplam olarak sekiz iş yapıldığı düşünülürse, uygulamaya katılan sınıflardaki artış oldukça yüksektir. Ayrıca öğretmenlerle yapılan temaslarda planlanmış işlerin öğretimin sona ermesinden bir hafta önce tamamlandığı, öğretmenlerin son haftayı ihtiyaca göre değişik çalışmalar yaparak geçirdikleri tespit edilmiştir.

TABLO 7.

Yapılan İşlerin Sayısal Olarak Karşılaştırılması

Okul	1972-1973 yılında yapılan işler	1973-1974 yılında program geliştirme çalışmasına katılan sınıflarda yapılan işler
Dikmen	4	6
Kalaba	2	7
Polatlı	4	7
Sincan	4	7
Yıldırım Beyazıt	4	6
Yunus Emre	4	7
Zübeyde Hanım	-	6

Yapılan İşlerin Kalitesi: Giyim bölümü A kursu için yapılan işlerin sayısını arttırmak temel amaç alınmışsa da, işlerin kalitesini muhafaza etmekte sayısı artırmak kadar önemli görülmüştür. Bu nedenle her okulda yapılan işleri değerlendirme komisyonları kurulmuştur. Bu komisyonlar program geliştirme çalışmalarına katılan sınıflarda yapılan işlerin kalitesi ile diğer A kurslarında yapılan işlerin kalitesini karşılaştırmışlardır. Yapılan işlerin kalitelerine ilişkin komisyon raporlarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Komisyon raporlarına göre giyim bölümü A kursunda yapılan işlerin kalitesi, daha fazla iş yapılmasına rağmen diğer sınıflarda yapılan işlerin kalitesine eşittir.

Resim ve Ev-Aile Yönetimi Konularının İşlenmesi: Deneme programı uygulayan okullarda gelen şikâyetlerin bir kısmı şu noktalarda birleşmekte idi: (1) öğrenciler resim ve ev-aile yönetimi derslerine beklendiği şekilde ilgi duymamaktadırlar; (2) ayrı ayrı öğretmenler tarafından okutulan resim ve ev-aile yönetimi derslerinde kazandırılan becerilerle esas ders olan giyim arasında yeterli ilişki kurulmamaktadır. Program çalışmalarında üzerinde durulan konulardan biri, giyimi destekleyen resim ve ev-aile yönetimi konularının yukarı-

da belirtilen sakıncaları kaldıracak şekilde, geliştirilmesi olmuştur. Bu çalışmada benimsenen yaklaşımına göre, resim ve ev-aile yönetimi konularının giyimi destekler duruma getirilmesi amacıyla bu konularla ilişkili olarak öğrencilere dağıtılmak üzere öğretim yapıları hazırlanmış ve bu yan derslerin giyim öğretmeni tarafından okutulması planlanmıştır. Giyim öğretmenleri resim ve ev-aile yönetimi konularını, hazırlanan ünite planlarında belirtildiği şekilde, haftanın belirli bir saati yerine, yapılan işle ilgili olduğu zaman işlemişlerdir. Uygulama sonunda resim ve ev-aile yönetimi konularının okutulmasına ilişkin okullardan yazılı raporlar alınmıştır. Raporlardan çıkarılan sonucu göre öğretmenler bu yaklaşımı faydalı bulmuşlardır. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda, kursların maliyetini de büyük oranda düşürebilecek niteliktedir. Daha önce dış giyim, içgiyim, resim ve ev-aile yönetimi gibi dört öğretmen tarafından yürütülen kurs bir öğretmen tarafından okutulmaktadır. Böyle bir yaklaşım sonunda Tablo 8 ve Tablo 12 de izlendiği gibi resim ve ev-aile yönetimi konularına karşı ilgi artarak devam durumu da bir sorun olmaktan çıkmıştır.

Öğrencilerin Devam Durumu: Bu çalışmada öğrencilerin devam durumu da dikkate alınan faktörler arasında yer almıştır. Dış etkenler zorlamadıkça katıldığı kursta birşeyler öğrenen bir öğrencinin kurstan ayrılmıyacağı düşünülmektedir. Tablo 8 de program geliştirme çalışmasına katılan kurslarda kurstan ayrılan öğrenci yüzdesi ile diğer sınıflarda kurstan ayrılan öğrenci yüzdesi karşılaştırılmaktadır. Program geliştirme çalışmalarına katılan sınıf mevcutlarının az oluşu, yapılan yüzde hesaplarını büyük oranda etkilemektedir. Örneğin 20 kişilik bir sınıftan iki kişinin ayrılması devamsızlık oranını yüzde 10, üç kişinin ayrılması bu oranı yüzde 15 e çıkarmaktadır. Ayrıca öğrencinin kurstan ayrılmasına çeşitli dış faktörlerde etkilemektedir.

Tablo 8 deki rakamlar incelendiğinde program geliştirme çalışmasına katılan sınıflarda kursu terk eden öğrenci oranının azaldığı sonucunu çıkartmak mümkündür. Örneğin Dikmen ve Sincanda eskiye nazaran bir gelişme görülmemekle beraber Kalaba, Polatlı, Yıldırım Beyazıt ve Yunus Emre okullarında kurslardan ayrılma oranında düşüşler açık olarak görülmektedir. Tablo 8 te gösterilmeyen bir hususta geç gelen veya ara sıra devamsızlık gösteren öğrencilerin durumudur. Okullarda günlük devam kartları incelendiğinde program geliştirme çalışmasına katılan sınıflarda geç gelme ve bazen de-

vamsız olma oranının çok düşük olduğu dikkati çekmektedir. Bu husus gerek öğretmenler ve gerekse idareciler tarafından sık sık belirtilmiştir.

TABLO 8
Kursu Terkeden Öğrencilerin Karşılaştırılması

Okul	1972-1973 yılında ayrılan öğrenci yüzdesi kurstan	1973-1974 yılında program geliştirme çalışmasına katılan sınıflarda kurstan ayrılan öğrenci yüzdesi
Dikmen	12.4	13.0
Kalaba	11.4	00.0
Polatlı	17.1	6.6
Sincan	8.8	10.0
Yıldırım Beyazıt	27.5	16.6
Yunus Emre	19.2	9.2

Öğrencilerin Program Hakkında Görüşleri: Uygulanan program hakkında anket yoluyla öğrencilerden toplanan görüşlerden biri yapılan işlere verilen zamanla ilgili idi. Yapılan işlere verilen zamanın yeterli olup olmadığı hususunda sorulan soruya öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 9 da görülmektedir. Tablo 9 daki verilere göre öğrencilerin, değişik işlere göre yüzde 68,8 ile yüzde 83,3 ü, verilen zamanı uygun bulmaktadır. Öğrencilerin yüzde 28,3 ü buluz için verilen zamanı az bulmuşlardır.

TABLO 9.
Yapılan İşlere Verilen Zaman Hakkında Öğrencilerin Görüşleri

Yapılan İşler	Öğrencilerin Görüşleri					
	Zaman Azdır		Zaman Çoktur		Zaman Normaldir	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Sağlık Külotu	17	10.8	10	7.0	130	82.2
Etek	16	12.2	6	4.5	110	83.3
Buluz	40	28.4	4	2.8	97	68.8
Kombinezon	25	19.2	3	2.3	102	78.5
Erkek Külotu	27	18.3	9	6.1	112	75.6
Elbise	34	21.6	12	7.5	112	70.9

Öğrenciler için öğretim yapıları hazırlamanın nedenlerinden biri, planlanmış işlemleri zamanında tamamlayamayan öğrencilere öğretim yapılarından faydalanarak bu işlemleri okul zamanının dışında bitirme olanağı sağlamaktır. Bu suretle bireysel farkları fazla olan bir grupta her öğrenciye, kısmen de olsa, kendi hızında ilerleme imkanı sağlanmış olmaktadır. Planlanmış olan işleri belirli

zamanda bitirebilmek için evinizde çalıştığınızı sorusuna öğrencilerin yüzde 84.2 evet şeklinde cevaplandırmışlardır. Evinizde günde kaç saat çalıştığınız sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 10 da görülmektedir. Tablo 10 daki bilgilere göre öğrencilerin yaklaşık olarak yarısı evlerinde iki saat çalışmak mecburiyetinde kalmışlardır.

TABLO 10.

İşleri Tamamlayabilmek İçin Öğrencilerin Evlerinde Çalışmak
Mecburiyetinde Kaldıkları Zaman Miktarı (Saat Olarak)

Evde Çalışan Miktar (Saat Olarak)	Öğrencilerin Cevapları	
	Adet	Yüzde
2	79	50.9
4	39	25.2
Daha Fazla	37	23.9

Öğretim esnasında öğrencilerin en çok beklemek zorunda kaldıkları araçlar dikiş makinesi ve ütü olmuştur. Öğretim için ön şart olarak görülen araç ve gereçler zamanında hiçbir okul tarafından temin edilememiştir. Bu bakımdan dikiş makinesi ve ütü için sıra beklediğinizi şeklinde öğrencilere sorulan sorulara alınan cevaplar Tablo 11 de verilmiştir. Öğrencilerin dikiş makinesi için, ütüye nazaran daha çok bekledikleri ve öğrencilerin yüzde 72.2 nin dikiş makinesi için bazen beklemek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yarısından biraz fazlası (yüzde 52.9) ütü için bazen beklemek mecburiyetinde kalmışlardır.

TABLO 11.

Öğrencilerin Dikiş ve Ütü İçin Bekleme Süreleri

Araçlar	Öğrencilerin Cevapları	
	Adet	Yüzde
Dikiş Makinesi		
Hiç beklemedim	24	15.2
Bazen Bekledim	114	72.2
Her zaman bekledim	20	12.6
Ütü		
Hiç beklemedim	36	23.3
Bazen bekledim	82	52.9
Her zaman bekledim	37	23.8

Bu çalışmanın amaçlarından biri, giyimi destekleyen resim ve ev aile yönetimi ile ilgili konuların giyim ile ilişkisini kuvvetlendirmektir. Daha önceki çalışmalarda öğrencilerin bu yan alanlara ilgi duymadıkları ve devam etmek istemedikleri bir sorun olarak belirmişti. Öğrencilere giyim, resim ve ev-aile yönetimi ile ilgili konulardan ne oranda faydalandıkları sorulduğunda, öğrencilerin en çok giyimle ilgili konulardan faydalandıkları fakat resim ve ev-aile yönetimi konularının da çoğunluk tarafından faydalı bulunduğu anlaşılmaktadır. Tablo 12 de öğrencilerin hangi konulardan ne oranda faydalandıkları görülmektedir. Öğrencilerin yüzde 96.7 si giyim, yüzde 63.2 si resim ve yüzde 62.6 ev-aile yönetimi konularını çok faydalı bulmuşlardır.

TABLO 12.

Öğrencilerin Çeşitli Konulardan Yararlanma Oranları

Konular	Verilen Cevaplar	
	Adet	Yüzde
Giyimle ilgili konular		
Çok faydalı	150	96.7
Biraz faydalı	5	3.3
Çok az faydalı	-	
Resimle ilgili konular		
Çok faydalı	98	63.2
Biraz faydalı	57	36.8
Çok az faydalı	-	
Ev-Aile yönetimi ile ilgili konular		
Çok faydalı	97	62.6
Biraz faydalı	54	34.8
Çok az faydalı	4	2.6

Kurs hakkında genel olarak sorulan bazı sorulara öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 13 de verilmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu (yüzde 97.4) öğretim yapıklarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Kendilerine öğretim yapıklarından ne şekilde faydalandığımız sorusu yöneltildiğinde 131 öğrenci zamanında yetiştiremediğimiz noktaları ev de okuyarak yapma imkanı bulduk ve 24 öğrencide unuttuğumuz konuları hatırlamanıza yardım etti şekilde cevaplandırmıştır. Tablo 13 deki bilgilere göre öğrencilerin yüzde 92.8 i programa katılmaktan memnun olduğunu ve yüzde 83.4 ü de bu kursun devamı olan kurslara devam edeceğini belirtmiştir.

TABLO 13.
Öğrencilerin Program Hakkındaki Genel Görüşleri

	Evet		Hayır	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Öğretim yapıları faydalı olmuş mudur?	151	97.4	4	2.6
Bu programda bulunmaktan memnunsunuz?	129	92.8	10	7.3
Başka kurslara devam etmek istersiniz?	121	83.4	24	16.6

Öneriler

1. Program geliştirme, bugüne kadar olduğu gibi sadece konuların listesi olarak değil, varılacak amaçlar, muhteva, uygulanacak metot, gerekli araç ve gereçler, değerlendirme araçları ve standartlarını da kapsayacak şekilde çok daha kapsamlı olarak ele alınmalıdır. Program geliştirme devamlılık isteyen bir süreçtir. Bu bakımdan biryandan giyim A kursunda yapılan değişikliğin devamlı olarak izlenmesi ve diğer taraftan ise, giyim A kursunda meydana gelen değişiklik diğer giyim kurslarının kapsamını değiştirmiştir. Bütün bu çalışmalar ancak devamlı olarak çalışan ve uzmanlaşmış bir ekiple yürütülebilir. Bu amaçla Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı bir "Program Geliştirme Merkezi" kurulmalıdır. Bu merkez mesleki ve teknik öğretim alanına giren bütün program geliştirme çalışmalarını yürütecek biçimde örgütlenmelidir.

2. Program geliştirme çalışmaları okul içi ve okul dışı kaynaklardan yararlanacak şekilde yürütülmelidir. Öğretmenler program geliştirmenin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu çalışmanın başarıya ulaşmasında en önemli etkenler öğretmenlerin yetiştirilmesi ve öğretim materyalinin hazırlanarak öğrencilere dağıtılması olmuştur. Bu bakımdan geliştirilen programlar yaygınlaştırırken öğretmenlerin yetiştirilmesi ve gerekli öğretim materyalinin sağlanması temel ilke olarak benimsenmelidir.

3. Pratik kız sanat okulları gibi yaygın eğitim yapan kurumlar katı yönetmelik hükümleri ile yönetilmemelidir. Koşullar uygun olduğu zaman yılın her gününde ve günün her saatında kurslar düzenlenmelidir. Kurslar uzun süreli olabileceği gibi yoğun olarak da yapılabilmelidir. Yönetmelikler bu esnekliği sağlamalıdır.

4. Yayın eğitim, örgün eğitimin tamalayıcısı olarak düşünülmemektedir. Yaygın eğitimde kazanılan becerilerin, örgün eğitimde bir değer ifade etmesi ilke olarak benimsenmiştir. Bu ilkenin pratik kız sanat okullarında uygulanma olanağı araştırılmalıdır. Pratik kız sanat okullarının amaçları sadece beceri geliştirmek şeklinde dar anlamda düşünülemez. Kadınların toplum içinde sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yönden gelişmesini sağlamada bu okullara büyük görevler düşmektedir. Pratik kız sanat okulu öğrencilerine başlangıçta mesleki beceriler sağlanmalı ve öğrencilerin mesleki ilgilerinden yararlanarak onların daha ileri bir düzeye ulaşmaları için gerekli olanaklar sağlanmalıdır. Pratik kız sanat okullarında yürütülen kurslarla, örgün eğitim kurumları arasında geçişler sağlayabilmek amacıyla gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Hıfzı Doğan**, *Pratik Kız Sanat Okulu Giyim Programını Geliştirme* M.E.B. Palanlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Yayınları No. 74-18, 1974.
- Hıfzı Doğan**, "Program Geliştirmede Sistem Yaklaşımı", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1975.
- Pratik Kız Sanat Okulu Giyim A Kursu Öğretmen Kılavuzu* M.E.B. Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları No. 108, 1974.
- Introduction of a Vocational Training System using Modules of Employable Skill* Geneva: International Labour Office, 1973.